

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«НАУКА ТА ОСВІТА БЕЗ КОРДОНІВ»

*XXII Міжнародна науково-практична
інтернет-конференція*

*«НАУКА ТА ОСВІТА: ДОСЯГНЕННЯ ТА
СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ»*

Тези доповідей

Частина 2

04 листопада 2019 р.

Запоріжжя

2019

УДК 0.82

ББК 94.3

Наука та освіта: досягнення та стратегії розвитку: XXII Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: тези доповідей, Запоріжжя, 4 листопада 2019 р. – Ч. 2. – Дніпро: ГО «НОК», 2019 – 66 с.

У збірнику містяться матеріали, подані на XXII міжнародну науково-практичну інтернет-конференцію «Наука та освіта: досягнення та стратегії розвитку». Для науковців, аспірантів, здобувачів, викладачів та студентів вітчизняних та зарубіжних вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ.

Оргкомітет інтернет-конференції не несе відповідальності за матеріали опубліковані в збірнику. У збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Всі матеріали надані в авторській редакції та виражають персональну позицію учасника конференції. Повну відповідальність за достовірну інформацію несуть учасники, їх наукові керівники та рецензенти.

Бібліографічний опис матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції зареєстровано в міжнародній наукометричній базі «*Google Scholar*».

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерела є обов'язковим.

ЗМІСТ

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Artemenko A. I. Social democracy and its development in the period of globalization.....	5
---	---

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бербенець В. О. Мовний етикет епістолярію Лесі Українки.....	8
Вельчева Н. М. Розвиток пізнавальної активності студентів на уроках української мови та літератури.....	14
Динікова Л. Ш. Формування міжкультурних зв'язків у поліетнічному суспільстві.....	20
Зарудняк Н. І. Образ матері у творі О. Де «За сином».....	24
Петрук О. Ю. Сучасні методи автоматичної ідентифікації метафори.	27
Шкварчук О. О. «Руська бесіда» – перша Українська громадсько-культурно-освітня організація на Буковині.....	32

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Крутченко А. С. Щодо визначення поняття «дискримінаційні вимоги» в законодавстві України про здійснення публічних закупівель.....	36
Удод А. М. Адміністративно-правове визначення правоохоронних органів згідно діючого законодавства України.....	41

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Гараджук І. В. Стан сільськогосподарської кооперації України.....	47
Кулініч Т. В., Тимчина Ю. А. Проблеми реалізації інноваційної діяльності вітчизняними підприємствами на сучасному етапі економічного розвитку.....	50

Лежненко Л. І., Шапошниченко Т. А. Проблеми безготівкових розрахунків в Україні.....	54
---	----

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

Бик Н. В. Особистісно-діяльнісний підхід як метод психодіагностики та корекції підліткової агресивності.....	59
---	----

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

SOCIAL DEMOCRACY AND ITS DEVELOPMENT IN THE PERIOD OF GLOBALIZATION

Artemenko A. I.,

*Senior Lecturer of the Department of Foreign Languages
Kyiv National Economic University named after V. Hetman
Kyiv, Ukraine*

Social democracy is a political, social and economic philosophy that supports economic and social interventions to promote social justice within the framework of a liberal democratic polity and capitalist oriented mixed economy. The protocols and norms used to accomplish this involve a commitment to representative and participatory democracy, measures for income redistribution, regulation of the economy in the general interest and social welfare provisions.

In this way, social democracy aims to create the conditions for capitalism to lead to greater democratic egalitarian outcomes.

Social democracy originated as a political ideology that advocated an evolutionary and peaceful transition from capitalism to socialism using established political processes in contrast to the revolutionary approach to transition associated with Marxism.

Modern social democracy is characterized by a commitment to policies aimed at curbing inequality, oppression of underprivileged groups and poverty, including support for universally accessible public services like care, education, health care and workers compensation [2].

Nowadays, with the global economy undergoing fundamental transformation, workers worldwide are coming under significant pressure. In

developed economies, social policies must be just to provide the support that lower-income groups need, while encouraging growth and advancing well-being.

The purpose of this project is to research development of social democracy in the period of globalization [3].

Globalization is a historically objective, natural process of gradual integration of the economic, social and political and spiritual and cultural spheres of public life, change production, production technologies and industrial relations.

Transition to democracy in different countries is considered as a global process, meaning between transitional processes and forms of democratization, not only do they have for something in common, but also look at some examples of the world political movements, democracies, historical, cultural and economic factors and also an international factor movement [1].

The starting point of democratization is the presence of national unity, the introduction of new democratic mechanism and their use in solving social problems.

Democracy is always important criterion for the maturity of any society and is always considered and explained as a developed system of its developing.

Thus, social democracy is an important thing for modern developing of society in the period of globalization.

References:

1. Voronkova V. H. Philosophy of Globalization: monograph. – Zaporishchshchya; ZDIA, 2007. – 256 p.
2. Huber, Evelyne and Stephens, John D. (1998) internationalization and the Social Democratic modal. Comparative political Studies.31, 1998. – p. 353-397.

3. Holovaty M. F. Democracy: history, theory, practice. K.: Personal, 2011. – 230 p.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

МОВНИЙ ЕТИКЕТ ЕПІСТОЛЯРІЮ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Бербенець В. О.,

магістрантка філологічного факультету

Донецький Національний університет імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

Вступ. Постановка проблеми. Нещодавно виникла потреба в рекомендаціях для більш сталих традиційних формул мовного етикету, цим зумовлено актуальність дослідження етикету мовлення. Коли водночас постає учасник листування, який користується розмовною мовою і майстер літературного слова, співпадають лінії ситуацій комунікації. Прослідкувати за цим явищем дає можливість аналіз епістолярної спадщини. Виявленню специфічності поведінки мовця, а також «мовного мислення» сприяє вивчення проблеми етикетних форм. Для правильного спілкування кожна особистість повинна знати вербальні форми висловлення чемних відносин у суспільстві.

Мета. Аналіз мовленнєвих особливостей епістолярної спадщини Лесі Українки, виділення основних одиниць категорії ввічливості у листуванні.

Основні дослідження та публікації. У процесі роботи було використано різні джерела, зокрема, статті Світлани Калениківни Богдан «Мовний етикет як елемент мовної картини світу», «Формули етикету в українській епістолярії», «Епістолярій Лесі Українки і мовленнєвий етикет українського народу», Наталії Миколаївни Журавльової «Мовний етикет української епістолярії».

Основний розділ. Виклад основного матеріалу дослідження.

Особливість будь-якої нації розкривається у мовному етикеті, що відображає її духовний та моральний світ, а також низку культурних, соціальних, історичних факторів. Мовленнєвий етикет – „це словесні форми ввічливості, прийняті у конкретному соціумі, конкретному осередку людей”. Це функціональний підклас мови з набором знаків і граматичними правилами їхнього поєднання. Етикетна і значеннева вартість, яку мають ці знаки, полягає у взаємозв’язку з іншими знаками. Нормована кількість знаків наявна для звичайного етикетного випадку, мовець може обрати один знак. В українській мові, наприклад, для ситуації вибачення є такі форми: *Пробачте!*, *Даруйте!*, *Перепрошую!*, *Вибачайте!*, *Прошу пробачення!*, *Прошу, Вибач* та інші.

Слава геніальних особистостей сягає далеко за межі сторіччя, в якому вони живуть. Художні образи, живуть довше, ніж їхні автори, стають здобутком нових поколінь, які читають по-своєму, сприймають, оглядаючись на свій період, для задовільнення потреб та вимог конкретної доби. Читачі кожного разу відкривають все нові і нові світи прихованих роздумів, емоцій, завдань. Однією з таких постатей є Леся Українка, і в наш час її творчість захоплює і надихає, а також збагачує духовність українського народу. Її твори перекладено різними мовами, вони відомі у багатьох країнах світу. Сама мисткиня як людина наділена магнетичною чарівністю. Життєвий подвиг Лесі характеризує її як сильну та відважну особистість. Видатна поетеса України і жінка, в якої була нелегка доля, символізує безперервну боротьбу та протистояння відчаю. У таланті Лесі Українки наявні художня майстерність та глибока філософська мудрість. Смілива, рішуча та витривала особа, яка була обдарована Божою іскрою та мала душевну красу – такою була Леся Українка.

Епістолярій Лесі Українки має важливе значення в історії дослідження мовного етикету. Адресантка послугоувалася українською народною мовою, а також звичаями етикету мови різних народів. Стиль її листів є особливим та несхожим на інші. Леся Українка зробила великий внесок у збільшення використання народної мови. Епістолярна спадщина поетеси є незрівнянною, врятованою скарбницею, яка робить ближчими та відкриває душі людей. Стилістично різноманітні висловлювання, які наявні у Лесиних листах, значно характеризують духовну сутність української нації і роблять мову красивішою. У звертаннях є більшість слів, які стосуються відносин у родині, а також з іншими людьми: *мамочко, тіточко, дядино, родино, пане* [4, с. 21], вдячність висловлюється за допомогою таких мовно-етикетних форм – *спасибі, дяка за, приношу подяку*; прохання – *будь ласкава, коли Ваша ласка, попрошу, вчини мені ласку, прошу Вашої ласки*; вибачення – *вибачайте, прости, даруйте, нехай вибачить*; прощання здебільшого виражають такі слова – *бувайте, добраніч, кланяюся* [1, с. 33]. У декотрих листах можна зустріти зрусифіковані слова, не характерні для українців: *до свіданія, бабушка, papa*. Ці винятки можна зрозуміти так: у родині тільки мама Лесі, Ольга Петрівна Косач говорила українською зі своїми дітьми. Вона *«сама вчила їх, у той час, коли всі найбільші патріоти користувалися російською мовою...»* [2, с. 36]. Саме мама доклала всіх зусиль для того, щоб мова українського народу, серед якого росла Леся, була для неї найріднішою.

Найчарівливіше і найтрагічніше творіння Лесі Українки – перлина світової поезії в прозі «Твої листи завжди пахнуть зов'язаними трояндами...» – написано як відгук на листи від її щирого коханого і дорогого друга Сергія Костянтиновича Мержинського, який занадто рано пішов із життя. За формою цей твір схожий на лист-елегію або молитву, завдяки цьому закохана жінка розповідає про те, що вже давно незмінно було *«на дні її серця»*, ділиться найсокровеннішими почуттями. Леся

Українка, порівняно з іншими людьми, дуже цінувала листи «з рідного краю, та ще й від приятелів» [3, XII, с. 404]. Епістолярний жанр не ідеальний, але він добре відображає психологічний стан, розкриває глибинні душевні переживання людини. Поетеса з жалем говорила про те, що листування ніколи не замінить розмову, та «*навіть мовчання удвох, сам на сам*» [3, XI, с. 293], тому що «*якби могло писане слово справді вимовити все, що так глибоко почувається, а то воно все виходить наче холодне чи офіційне...*» [3, XII, с. 281]. Леся пише до Михайла Петровича Косача у листі від 21 березня 1899 року: «*Я часом навмисне пишу листи з тим, щоб потім подерти, се «одкриває клапан» і лихий настрій вилітає з повітря, як чад*». Тому читання листів – завжди відкриття найпотаємнішого.

«*Дні праці і ночі мрій*» [3, XII, с. 456], віра, переживання, веселощі і сум є в епістолярній спадщині Лесі Українки. У її листах – нереальна витримка і безпорадність, вічна любов і залежність... Відносини з рідними та близькими людьми не були простими, за довгий час листування вони ставали мінливими... Леся надавала особливого значення звертанню, яке задає тональність усього листа. Вона ретельно і старанно добирала кожне слово, багато доказів цього факту є в її листах. Леся Українка намагалася дібрати в українській мові такі звертання для найближчих людей, які б відображали її ставлення до них. Лесина сестра Ольга була їй рідна «*не тільки по крові, але й по духу*» [3, X, с. 404], тому Леся зверталася до неї дуже лагідно та з особливою теплотою. Ось приклади таких пестливих звертань: «*Милая Лілеєнька!*» (До О. П. Косач, [3, XI, с. 157]); «*Моя Лілія, моя білая, моя любая!*» (До О. П. Косач, [3, XII, с. 416]); «*Лілея моя!*» (До О. П. Косач, [3, XI, с. 192]). Поетеса переважно користувалася звертанням «*товаришу*» у листуванні з близькими друзями, з людьми «*одного племені*»: «*Товаришу милий*» (До Гната Мартиновича Хоткевича, [3, XII, с. 192]), «*Бажаю тобі сили,*

енергії і охоти до роботи, так як і сьому товариству...» (До брата Михайла). Бувало так, що Леся не могла знайти потрібних слів, у такому випадку вона сама їх витворювала. Не є секретом та інформація, що сучасним жителям України маловідомі такі конструкції мовленнєвого етикету, якими Леся нерідко користувалася під час листування: *«Поклін всій родині»* (До Івана Яковича Франка, [3, XI, с. 373]); *«Бажаю Вам сили, здоров'я і всіх гараздів»* (До родини Косачів, [3, XI, с. 222]). В епістолярній спадщині поетеси можна виокремити форми мовного етикету, які характеризують усне народне мовлення українців (Леся неодноразово чула їх від *«люде волинського»*): *«ти не сердись, моя дорога мамочко, не в'яли мого серця»* (До матері Ольги Петрівни Косач, [3, XII, с. 235]), *«...бувайте здорові і музам милі»* (До Федора Григоровича Петруненка, [3, XII, с. 356]); *«Цілую тебе, мамочко, голубочко, ластівочко!»* (До мами Ольги Петрівни Косач [3, XII, с. 161]) та інші. Усна народна творчість також мала свій вплив на мовлення Лесі Українки: *«лапку твою стискаю»* (До сестри Ольги Петрівни Косач [3, XI, с. 330]); *«Бувай здоровенькі»* (До Л. М. Драгоманової, [3, XI, с. 78]).

За часів Лесі Українки тодішні українці рідко у своєму лексиконі використовували такі форми звертання національного мовного етикету: *панове громадо, посестри, товариство, добродійко*. Заборона циркулярів на них не розповсюджувалася, тому що вони були у вжитку в історичній прозі. Українські інтелігенти щоденно вживали ці слова у період «нового Вавилону». Не забувала про такі слова у своєму епістолярії і Леся Українка, яка мала глибокі пізнання рідного українського слова. А також її *«вічно мандрівна родина»* щиро любила і поцінювала говірки *«найріднішого рідного краю Волині»* і такої дорогої для них Полтавщини, барвистої Буковини і містичної Галичини. Олесь Гончар писав, що говірки та діалекти «постачали Лесі Українці той багатющий мовний матеріал, який шляхом відбору, завдяки лінгвістичному чуттю поетеси

потім ставав загальнонаціональним набутком». Слова Олеся Терентійовича не менше відносяться і до епістолярної спадщини Лесі.

Висновки. Отже, Леся Українка збільшила лексичні можливості, а також зробила багатшим мовний етикет українського народу. Вона одночасно вивчала етикет інших мов. У відомих родинах Драгоманових та Косачів, цих освічених представників генофонду української нації, головною складовою патріотичного виховання була пошана до рідної культури та етнічних традицій, а також вивченні світової культури. Епістолярій поетеси особливий тим, що має зв'язок із листуванням цих видатних родин. Леся Українка постає у листах не тільки як поетеса-лірик, прозаїк, публіцистка, активна громадська діячка, а й як ніжна дочка, любляча сестра. І всі ці риси поєдналися в неповторному образі ліричної героїні, патріотично налаштованої людини, яка володіла великою силою волі, незламної та нескореної і в той самий час тендітної жінки.

Література:

1. Богдан С. К. Епістолярій Лесі Українки і мовленнєвий етикет українського народу. *Українська мова і література (УМЛ)*. 1993. № 33. С. 33-37.
2. Богдан С. К. «Пиши ж мені, мамочко...» *Дивослово*. 2011. № 5. С. 35-41.
3. Українка Леся. Зібрання творів: у 12 т. Київ: Наукова думка, 1975-1979. 1978. Т. X. 542 с.; 1978. Т. XI. 478 с.; 1979. Т. XII. 694 с.
4. Красовська О. М. Культуромовні традиції українського народу (на матеріалі звертальних виразів епістолярію Лесі Українки). *Мовознавчий вісник: збірник наукових праць / Міністерство освіти та науки України, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького*. Черкаси: Брама, 2010.

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Вельчева Н. М.,

викладач української мови та літератури

Відокремлений структурний підрозділ

«Ногайський коледж Таврійського

державного агротехнологічного університету

імені Дмитра Моторного»

м. Приморськ, Україна

Вимоги сучасності до якості знань студентів, орієнтація навчального процесу на вироблення у молодого людини вміння на основі здобутих знань самостійно аналізувати процеси, явища в житті спонукають нас, викладачів, шукати такі форми і методи роботи, які допомогли б будувати навчальний процес на основі активної пізнавальної діяльності студентів.

Теоретичні та експериментальні дослідження психологів переконують, що активізація навчального процесу виявляється не тільки у збільшенні об'єму потрібної інформації, її ущільненості та комплексності, а й у створенні дидактичних і психологічних умов осмисленості навчання студентами, залучення їх до пізнавальної діяльності на рівні не лише інтелектуальної, але й особистої і соціальної активності. Знання викладачем психологічних закономірностей розвитку пізнавальної активності студентів дозволяє розуміти і правильно оцінювати їхню діяльність, аналізувати різноманітні суперечливі результати навчальної роботи. Мета роботи сучасного викладача – розвиток особистості студента, його творчого потенціалу та пізнавальної активності [1].

Термін «активність» походить від латинського *activus* і означає діяльний, енергійний, ініціативний. Щодо поняття «пізнавальна активність», то у психологічній та дидактичній літературі немає єдиного підходу до його визначення. На основі аналізу різних підходів до трактування поняття «пізнавальна активність», можна виділити в них спільну рису – це якість особистості, яка виявляється в направленості і стійкості пізнавальних інтересів, потягу до ефективного оволодіння знаннями і способами діяльності, в мобілізації вольових зусиль, спрямованих на досягнення навчально-пізнавальної мети.

Активізація навчальної діяльності студентів – одна з головних умов свідомого засвоєння ними навчального матеріалу. Підліток повинен не просто засвоїти певну систему знань, а й навчитись аналізувати, порівнювати, узагальнювати. Пізнавальна активність – ціннісне та складове навчання дітей, яке інтенсивно формується у студентські роки. Прояви його у кожному віці ширші й багатші; вони впливають на продуктивність навчання, активізацію всієї навчальної діяльності. Цінність уроку частіше всього визначають через активність підлітків, а пізнавальну активність можна вважати підготовчою сходинкою самостійності. Вона пов'язана з ініціативою, пошуком різних шляхів вирішення навчально-пізнавальних завдань без участі дорослих та допомоги інших. Від розвитку самостійності залежить активність дитини в майбутньому, її вміння вирішувати складні життєві ситуації.

Сьогодні важливо організувати таке навчання, яке б забезпечувало залучення студентів у процес активного самостійного пошуку й «відкриття» нових знань. Нині це вимога часу й суспільства в цілому, адже є потреба в активних, ініціативних і творчих людях, здатних приймати власні нестандартні рішення, творчо виконувати будь-яку діяльність.

Варто пам'ятати, що робота думки починається з проблеми, нестандартного запитання. Там, де на уроках стимулюється активне мислення, виникає і позитивне ставлення до навчання, формується пізнавальний інтерес [4, с. 115]. Мислячи, людина пізнає те, чого вона не може безпосередньо сприйняти й уявити. Активізація мислення є необхідною умовою свідомого навчання. Мислення активізується тоді, коли перед студентами виникають питання, на які вони не можуть зразу відповісти. Активізація та розвиток мислення підлітків створюють основу для розвитку їх активного мовлення, збагачення словника, оволодіння мовою як засобом формування думок і обміну ними з іншими людьми [3, с. 62].

Активізують пізнавальну діяльність на уроках української мови та літератури інноваційні технології кооперативного навчання (робота в парах, робота в малих групах) і технології колективного групового навчання (обговорення проблеми в загальному колі, мікрофон, навчаючи-учусь, дерево рішень); технології ситуативного моделювання (ділові ігри, рольові ігри); технології опрацювання дискусійних питань (займи позицію, неперервна шкала думок, дискусія, дебати та ін.).

Мотивація навчання – засіб, який фіксує увагу студентів на проблемі та викликає інтерес до теми уроку, активізуючи наступну пізнавальну діяльність. Уроки літератури є плідотворним ґрунтом для формування умінь вести бесіду, вирішувати проблемні завдання. У кожному творі є художня деталь, яка збудить уяву читачів, змусить задуматись, провести аналогії з сучасним життям. Так, наприклад, вивчаючи новелу Василя Стефаника «Камінний хрест», пропоную провести паралелі з сучасним життям і запитую: «Чи немає і сьогодні отої кризи – муки безуспішної боротьби всіх емігрантів за збереження своєї духовної ідентичності, яку відчували Іван Дідух і його родина та тисячі українців-заробітчан нашого часу?»

Варто пам'ятати, що тільки ті факти запам'ятаються швидко й міцно, що пов'язані з емоціями. А знання, що пройшли через почуття, прищеплюються легко, надовго. Знання, здобуті іншим способом, без активної роботи чуттєвої сфери, – мертві [2, с. 141] Тому на уроках української літератури пропоную студентам уявити себе журналістами, взяти інтерв'ю у батьків на теми, пов'язані з вивченням того чи іншого художнього твору. Наприклад, як би вчинили ваші батьки, опинившись на місці Олени Ляуфлер з повісті «Людина» Ольги Кобилянської?

Корисним засобом формування комунікативної компетентності є дискусія, у процесі якої підлітки розмірковують, вчать аргументовано доводити свою думку, шукають істину. Наприклад, обговорюючи роман «Місто» Валер'яна Підмогильного, запитую у студентів: «Хто ж він – Степан Радченко: прагматичний егоїст, настирливий кар'єрист, «завойовник міста» чи його «жертва?»» Вивчаючи новелу «Подвійне коло» (роман «Вершники»), пропоную прокоментувати закон народної моралі, вкладений в уста Мусія Половця, потім неодноразово повторений його синами «тому роду не буде переводу, в котрому браття милують згоду». Підлітки міркують над питанням: «Чому в «кадрі» новели – уся родина половців: п'ятеро братів, які воюють під різними прапорами, батько Мусій... Немає тільки матері Половчихи?» Такі завдання мають виховний вплив на юнаків і дівчат, бо так їм доводиться задумуватися над багатьма питаннями, які хвилюють людину.

Залучення вихованців до активного пізнання формує високодуховну особистість, її життєву компетентність. Дієвим засобом активізації пізнавальної діяльності студентів є творчі завдання. Вони дають можливість розвивати творчі здібності, активізують пошукові, дослідницькі якості, розвивають пізнавальний інтерес до предмета, формують глибокі міцні знання. Дослідження у позаурочний час студентами біографій земляків, учасників АТО, які загинули у боях під

Донецьком, захищаючи цілісність і суверенність нашої держави, участь у обласних конкурсах патріотичного спрямування, таких як «Патріотизм у долі Запоріжжя», фестивалях «Україна – це я! Україна – це ти! Україна – це ми! Україна!», «Софіївські зорі» тощо, формують активних громадян-патріотів своєї держави.

Матеріали робіт та конкурсів використовуємо на уроках та виховних заходах коледжу, що дає можливість відчутти кожному, що ми – українці зі своєю історією і культурою, патріоти своєї держави.

Формуванню творчої компетентності сприяє використання елементів рольової гри під час аналізу літературного твору, наприклад, рольове читання, розігрування діалогу між героями твору. Такі завдання допомагають розвивати творчі здібності студентів і спонукають їх глибше усвідомити зміст твору.

Дбаючи про розвиток критичного мислення підлітків, пропонуємо завдання проблемно-пошукового характеру, формуємо навички аналізу й синтезу, навчаючи складати й працювати з опорами, схемами, алгоритмами, переходити від спостережень і досліджень до висновків та узагальнень; запитань, які спонукають до роздумів про філософію життя, до активного співробітництва викладача зі студентом, формують уміння вирішувати проблеми, виховують особистісні якості. Наприклад, деякі з них: «Як ви вважаєте, чи може людина в сучасному світі стати «пропащою силою»? (П. Мирний «Хіба ревуть воли, як ясла повні?») чи «Чому були знедолені всі четверо – оповідач із матір'ю, його батько Михайло й Марфа з новели «Три зозулі з поклоном» Гр. Тютюнника?»

Одним із найголовніших завдань викладання української мови та літератури є підвищення культурної компетентності студентів і виховання любові до рідного слова, поваги до історії народу, його звичаїв, традицій.

Ефективним для формування життєвої компетентності є метод проєктів, який орієнтується на самостійну дослідницьку діяльність, формування пізнавальної активності підлітка. Різноманітні типи проєктів можна використовувати на уроках літератури, де вивчаються значні теми : ««Театр корифеїв» Розвиток драматургії: соціально-побутові та історичні драми й комедії М.Старицького, М.Кропивницького, Панаса Мирного»; «Авангардні тенденції в українській літературі 1920-х років.»; «Сучасна українська література»; «Історико – культурна ситуація наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. (на шляху до нового відродження). Поява нового літературного покоління» та інші. Вони можуть бути творчими (ілюстрації до творів, власні вірші); ігровими (наприклад, реклама книги); інформаційними (наприклад, «Хто такий М Котляревський»); дослідницькими (наприклад, «Відкриваю М. Коцюбинського.» Імпресіоністична поетика новели «Інтермеzzo»).

Особистість, яка володіє технологіями та інформацією, має інший стиль мислення, принципово інакше підходить до оцінювання проблеми, що виникає, до організації своєї діяльності.

Використання ІКТ на уроках української мови та літератури дозволяє формувати та розвивати у студентів компетентності: інформаційну, комунікативну, полікультурну, саморозвитку та самоосвіти. Саме робота на уроках української мови та літератури, позаурочна робота допомагає педагогу в повному обсязі розкрити здібності вихованців, їхні нахили та інтереси. Крім того, людина не може повноцінно жити без активної пізнавальної діяльності, регулярної самоосвіти. Тобто, аналіз теорії й практики свідчить, що проблема розвитку пізнавальної активності – одна з кардинальних проблем не тільки дидактики, а й всього навчально-виховного процесу, бо від її розв'язання залежить вирішення інших питань: навчання студентів мисленню, розвиток пізнавальних інтересів, формування самостійності,

творчості, визначення розумових здібностей, прищеплення вміння вчитися, а також надбання таких якостей, як спостережливість, цілеспрямованість, відповідальність тощо.

Література:

1. Васильченко І. В. Організація системи соціального виховання учнів / І. В. Васильченко // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 2. – С. 27-30.
2. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Под ред. В. В. Давыдова. – М.: Педагогика, 1991. – 980 с.
3. Махмутов М. И. Современный урок: Вопросы теории / М. И. Махмутов – М.: Педагогика, 1981. – 191 с.
4. Менчинская Н. А. Проблемы учения и умственного развития школьника: Избр. психологические труды / Н. А. Менчинская – М.: Педагогика, 1989. – 224 с.

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНИХ ЗВ'ЯЗКІВ У ОЛІЕТНІЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Динікова Л. Ш.,

кандидат культурології, доцент,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Проблема розвитку міжкультурних, міжетнічних комунікацій заслуговує на найпильнішу увагу. Постає необхідність розроблення нових механізмів державної політики на засадах усестороннього сприяння розвитку національної культури. Міжкультурні комунікації, що засновані

на принципі толерантності, стають важливим компонентом у культуротворчих процесах сучасності й сприяють збереженню культурних традицій усіх народів України.

Міжкультурні зв'язки у поліетнічному суспільстві стають необхідною умовою існування останнього й істотно визначається міжкультурною компетентністю. Набуття міжкультурної компетентності є важливою умовою успішного функціонування в полікультурному суспільстві, яким є суспільство України.

Формування міжкультурної компетентності включає в себе «усвідомлення відмінностей в ідеях, звичаях, культурних традиціях, притаманних різним народам, здатність побачити спільне й відмінне між різноманітними культурами і поглянути на культуру власної спільноти очима інших народів» [1]. Міжкультурна компетентність передбачає здатність до успішної комунікації з представниками іншої культури, тобто здатність сприймати і розуміти специфічні поняття, ідеї, спосіб мислення, почуття та дії представників іншої культури під час взаємодії з ними. Міжкультурна компетентність включає такі елементи, як знання (необхідна інформація для ефективної взаємодії); мотивація (позитивний настрій відносно іншої культури); вміння (необхідні навички поведінки для ефективної взаємодії); емпатія [2].

Міжкультурну компетентність О. Леонтович трактує не просто як поєднання засвоєних знань і прийомів, що їх особистість може використовувати в міру потреби під час міжкультурної комунікації. На думку вченої, міжкультурна компетентність передбачає наявність комплексу вмінь, які дають можливість адекватно оцінити комунікативну ситуацію, співвіднести інтенції з вибором вербальних і невербальних засобів, втілити в життя комунікативний намір і верифікувати результати комунікативного акту за допомогою зворотного зв'язку [3].

У складі міжкультурної компетентності виокремлюють [3-5]:

1) *мовну компетентність*: правильний вибір мовних засобів, адекватних комунікативній ситуації; правильна референція; співвіднесення ментальних схем із практичною дійсністю; здатність повторити отриманий досвід в аналогічних комунікативних ситуаціях;

2) *комунікативну компетентність*: вміння інтерпретувати специфічні для певної культури сигнали готовності партнера по комунікації вступати (або не вступати) в комунікацію; ступінь залученості до спілкування, вміння визначити частки говоріння і слухання залежно від ситуації та культурних норм; ефективність, тобто вміння адекватно виразити свою думку і зрозуміти думку партнера по комунікації; вміння спрямувати бесіду в потрібному напрямі; вміння приглушити й інтерпретувати сигнали зміни комунікативних ролей і сигнали завершення комунікативного акту; вміння зберігати прийняту для певної культури комунікативну дистанцію; вміння використовувати вербальні та невербальні засоби, прийнятні для певної культури; пристосовність до соціального статусу комунікантів і міжкультурних відмінностей; готовність до коригування власної комунікативної поведінки;

3) *культурну компетентність*: розуміння фонових знань, психологічної та соціальної ідентичності партнера по комунікації, його ціннісних установок; вміння отримати необхідну інформацію з різноманітних культурних джерел; вміння диференціювати інформацію з точки зору її значущості для міжкультурної комунікації.

При цьому поняття культурної компетентності співвідноситься з поняттям культурної грамотності комунікантів, збіг рівнів якої забезпечує ефективність міжкультурної комунікації. Комунікативна грамотність є основою високого рівня комунікативної культури суб'єкта, основними складниками якої є [6]: атенційна здатність особистості (готовність сприймати); емпатія, яка дає змогу в ході спілкування ідентифікувати з проблемою життєвої ситуації партнера по діалогу, зрозуміти джерела його

тексту (здатність ототожнювати себе з партнером, уміння адекватно інтерпретувати його мотиви); багаторівнева ідентичність (особистісна, колективно-групова, соціально-культурна).

Також науковці виокремлюють рівні міжкультурної компетентності: рівень, необхідний для виживання; рівень, достатній для входження в чужу культуру; рівень, який забезпечує повноцінне існування в новій культурі – її «присвоєння»; рівень, який дає можливість повною мірою реалізувати ідентичність мовної особистості [3].

Отже, формування міжкультурної компетентності як складова частина безперервного розвитку особистості є складним процесом, що триває протягом усього життя людини.

Література:

1. Лапшин А. Г. Международное сотрудничество в области гуманитарного образования: перспектива межкультурной грамотности // Межкультурный диалог: компаративные исследования в педагогике и психологии : [сб. ст]. – Владимир, 1999. – С. 45–50.
2. Бурак О. С. Міжкультурна комунікація як наслідок глобалізаційних міжкультурних контактів / О. С. Бурак // Грані. – 2012. – № 5 (85). – С. 119–122.
3. Леонтович О. А. Введение в межкультурную коммуникацию : учебн. пособие / О. А. Леонтович. – М. : Гнозис, 2007. – 368 с.
4. Верховская Ж. А. Межкультурная коммуникация как фактор социокультурных изменений : дис. ... канд. культуролог. наук : 24.00.01 / Жанна Александровна Верховская. – М., 2006. – 19 с.
5. Садохин А. П. Введение в теорию межкультурной коммуникации / А. П. Садохин. – М. : Высшая школа, 2005. – 310 с.

6. Гарифуллина Р. Этический идеал как ценностно-нормативная основа духовно-нравственного воспитания / Р. Гарифуллина // Вестник высшей школы. – 2006. – № 6. – С. 35-40.

ОБРАЗ МАТЕРІ У ТВОРІ О. ДЕ «ЗА СИНОМ»

Зарудняк Н. І.,

старший викладач кафедри української літератури,

українознавства та методик їх навчання

Уманський державний педагогічний університет

імені П. Г. Тичини

м. Умань, Україна

Твір О. Де «За сином» – це болючий протест письменника проти несправедливості, яка існує у світі. Мотив оплакування смерті козака найріднішими людьми не новий в українській літературі, він бере свої витоки ще з фольклору, зокрема часто зустрічається у козацьких піснях, але якщо у них юнак сам покидає домівку, то у нарисі О. Де «забрали його» [2, с. 154], і мати і син плачуть, розлучаючись. Простежуються у творі алюзії з баладою фольклорного походження «Ой летіла стріла» [1, с. 10], де звучить мотив безглуздості військової смерті. Сила материнської любові до сина передається у баладі через гіперболізацію кількості сліз: «де матінка плаче, там Дунай розлився» [1, с. 10], у матері О. Де «очі сухі: давно вже висохли на них сльози, і тільки холодна роса... зрошує їх» [2, с. 154]. Автор передає інтенсивність вияву материнського горя через антитезу: вже сухі очі – серце, яке корчиться з плачу. Народ найвище цінує саме любов матері: якщо сестра плаче, поки не забуде, кохана – поки бачить, то «матінка плаче, поки жити буде» [1, с. 10].

Олександр Де створює образ матері, яка взагалі жити без сина не може – «пішла за сином» [2, с. 158].

Прозаїк із любов'ю і співчуттям, зворушливістю вимальовує образ матері, використовуючи зменшувально-пестливі епітети, емоційно забарвлену лексику: старенька, самотна, одинока, стара, безпомічна, бідна, пересохлі тремтячі уста, старе тіло, що вже вибилося із сили, босі ноги. За допомогою промовистих деталей передає її внутрішній стан: стогне її голос, втомлене серце, стомлені груди, стомлене тіло; холодна, обкута чорною плахтою безнадії, душа; безнадією розбите життя, засльозені запалі очі, шепіт, скигнуть душа, ридає серце, корчиться обезсилене тіло, безслізно кричить, покірно тулиться, чорний холодний демон в замовклому серці. Поступово штрихами автор вимальовує злиденні умови, в яких живе самотня матір: убога обшарпана хатина, маленька шибка запліснявілого вікна, сирі кутки хати, «я не мала чого їсти» [2, с. 157]. У XIX столітті І. С. Нечуй-Левицький уже порушував у повісті «Дві московки» проблему злиденного побуту матері, у якій забрали до війська єдиного сина, у О. Де ця проблема звучить ще трагічніше: якщо Хомиха змиралася зі своєю долею, то мати О. Де не має сили її прийняти, її життя без сина безпросвітне. Не випадково і час, під час якого відбуваються події у творі, – ніч. Автор використовує художнє обрамлення: твір починається і закінчується образом володарки свого часу ночі – цариці, яка сама спить, дрімає і приспала все на землі. Початок викликає певні алюзії з казкою: «хатина, що присіла над яром край села», старенька мати, ніч-цариця, – тим разючіше звучить безнадійна кінцівка, що суперечить традиційній щасливій розв'язці: ніч «залізла чорним холодним демоном в замовкле серце» матері [2, с. 158]. Образ ночі символічний. Це і ніч, яка нависла над Україною, це і зло, яке перемагає у світі, «приспала все» [2, с. 157].

Твір побудовано на контрасті кольорів: золотого – сонця, блакитного – неба, які асоціюються із сином, і чорного – ночі. «Немає сина, немає сонця» [2, с. 156], кілька разів автор фокусує увагу не неслухняному волоссі сина, яке «зсувається на високе засмагле чоло золотистою китицею» [2, с. 155-157]. Сонце поряд з сином навіть у трагічні моменти: «А сонце так ясно гріло тоді, наче глузувало з бідних матері і сина, як вони плакали, розстаючись» [2, с. 154]. Блакитний колір – це улюблений колір сина, він обіцяв мамі повернутися, коли «зацвітуть волошки небесним цвітом», улюблена його сорочка з голубого сатину, у нього голубі, як весняне небо очі. Жовто-блакитні кольори концептуалізують у творі українську символіку. Яку продовжує і образ вишиваної сорочки, що зберегла мати для сина, навіть голодуючи: «Я ще маю твою вишиту сорочку для тебе... Пробач мені, що твою з голубого сатину я проміняла на бурячки... Я знаю – ти її дуже любив. Я не мала нічого їсти: – знаю, ти пробачиш мені... А вишиту я зберегла для тебе» [2, с. 157].

У творі наявні також символічні образи могили, саме до неї йде зустрічати мати свого сина; шляху, який розходитьсь саме за могилою. Глухі різдвяні дзвони калатають і дзвенять у вухах матері, коли біжить до могили. Алюзії з Ісусом Христом, який народився, щоб порятувати людство, і якого люди розп'яли. Ніч у творі О. Де зображено злом, яке запанувало на землі: «Ніч спить непробудним сном. Яка довга Ніч. Коли вже світанок вип'є страшну холодну темноту?» [2, с. 155]; «Ніч нависла чорним демоном і спить, обнявши землю таємничими холодними пальцями» [2, с. 156]; «Земля крижано-холодна. Ніч звисає над нею чорним демоном» [2, с. 157].

Образ матері у творі О. Де є символом долі України ХХ століття, відчайдушним протестом автора проти існуючого у світі зла, яке втілюється в абсурдних смертях синів, чії життя забрала війна: «роздирає

глуху темряву ночі хриплий голос старенької матері, і його відголос затихає десь далеко під лісом, поміж рядочками березових хрестів, прикритих погнутими шоломами» [2, с. 157].

Особливого драматизму вдається досягнути автору завдяки низці різючих контрастів, які підкреслюють, увиразнюють трагедію ХХ століття.

Література:

1. Авраменко О. М. Українська література : Хрестоматія для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання. 3-є вид.; виправлене й доп. Київ, 2016. 496 с.
2. Де О. Під чужим небом. Лондон, 1966. 213 с.

СУЧАСНІ МЕТОДИ АВТОМАТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ МЕТАФОРИ

Петрук О. Ю.,

магістрантка кафедри прикладної лінгвістики

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Одним з багатоаспектних явищ лінгвістики є метафора, яка є предметом досліджень в когнітивній, комунікативній і психологічній сфері. Когнітивістика є однією з найпоширеніших сфер дослідження метафори, де метафора розглядається як одна з головних ментальних операцій, а також як спосіб пізнання, категоризації, концептуалізації, оцінки і пояснення світу.

У дотехнологічну епоху метафора ідентифікувалася емпірично на основі мовної компетенції, така компетенція значною мірою ґрунтувалася на інтуїції дослідника [6, с. 288]. Теорія концептуальної метафори G. Lakoff і M. Johnson (1980) стала основою цієї практики, яка надалі розвивалась в сучасній лінгвістиці [5].

На сьогодні виникнення текстових корпусів, які оперують величезними файлами даних, підняло питання ідентифікації метафори, особливо автоматичної ідентифікації, яка вимагає розробки спеціального алгоритму, тобто пояснення свідомих і підсвідомих процесів.

Дослідники створюють корпуси і бази даних присвячені метафорі:

- The LCC Metaphor Dataset [7] містить роззначення концептуальних метафор чотирьох мов – англійської, іспанської, російської та перської;
- MetaNet [3] – багатомовний репозиторій концептуальних метафор на англійській, іспанській та російській мові;
- корпус, представлений в роботі Shutova& Teufel (2010) [9] створений на матеріалі англійської мови. Містить два шари розмітки – один для лінгвістичних метафор, інший – для концептуальних.

Наймасштабнішим корпусом, що містить розмітку лінгвістичної метафори, є Амстердамський метафоричний корпус (VU Amsterdam Metaphor Corpus, VUAMC) [10], для розмітки якого був запропонований спеціальний протокол – metaphor identification procedure (MIPVU).

Корпус VUAMC складається з текстів, відібраних з Британського національного корпусу, які представлені чотирма жанрами: академічним, новинним (друковані ЗМІ), художня література і розмовна мова. Загальний обсяг корпусу – близько 200 тис. слів. Розмічені лінгвістичні метафори наступних типів: непрямі метафоричні вживання, прямі метафоричні вживання, імпліцитні метафоричні вживання, можливі уособлення, лексичні сигнали метафоричності.

Хахалова С. стверджує, що труднощі з отриманням корпусних даних виникають через те, що лінгвістичні форми не представляють смислової та концептуальної ідентифікації. Незважаючи на різноманітність доступних типів семантичних анотацій (ідентифікації), більшість досліджень вторинних засобів номінації не може базуватися на анотованих корпусах [1].

Існує підхід, що вважається семантичним за своєю суттю. Він ґрунтується на припущенні, що семантичні теги, приписані словам, можуть відповідати сферам-джерелам метафори. Метод передбачає наявність семантичного роззначення усього корпусу на основі словника [10]. Зараз інформаційні технології полегшили процес ідентифікації метафори у текстовому корпусі людиною. Одним із існуючих засобів розмітки є, наприклад, інструмент BRAT.

Статистичні методи застосовуються або як суто статистичний підхід, або як доповнення інших методів, зокрема семантичного. Деякі дослідники ідентифікують метафору статистичними методами [11; 12; 8; 4]. Вони висувають ідею, що аналіз повинен спиратися на статистичні закономірності використання мови [2]. Також вони стверджують, що будь-який попередній рівень аналізу метафор формує наступний; що дозволяє уникнути перерахунку вже обчислених результатів. Усі рівні базуються на статистичному аналізі корпусу та певній кількості заздалегідь визначених семантичних знань [2].

Вчені застосовують параметр «абстрактність-конкретність», стверджуючи, що іменник використовується метафорично, коли його ознаки не пов'язані з атрибутивним прикметником [2]. Після визначення кандидатів у метафору відбувається оцінка метафоричності за допомогою статистичних методів та перевірка результатів вручну анотаторами корпусу [2].

Отже, розглянуті у сучасній лінгвістиці алгоритми ідентифікації метафори мають низку спільних рис: матеріалом виступають корпуси текстів, теоретичним підґрунтям аналізу слугує здебільшого когнітивна теорія метафори, дослідники застосовують одночасно кількісні і якісні методи, частина дослідників пропонує як початковий етап аналізу ручне роззначення.

Література:

1. Хахалова С. А., Третьякова Е. В. Современное состояние исследований метафоры в европейской лингвистике. *Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки*. 2014. С. 74-83.
2. Caruso A. A corpus-based metaphor analysis of news reports on the Middle East Road Map peace process. *Proceedings of the Corpus Linguistics 2011 conference, University of Birmingham, UK*. 2011. № 116. URL: www.birmingham.ac.uk/research/activity/corpus/publications/conference-archives/2011-birmingham.aspx (accessed 1 November 2019).
3. Dodge, E., Hong, J., & Stickles, E. MetaNet: Deep semantic automatic metaphor analysis. *Proceedings of the Third Workshop on Metaphor in NLP*. 2015. P. 40-49. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/e2b2/87fdae1aa10c5bb3023a1f2f162bf739f81d.pdf> (accessed 2 November 2019).
4. Gandy L., Allan N., Atallah M. Automatic Identification of Conceptual Metaphors With Limited Knowledge. *Proceedings of the Twenty-Seventh AAAI Conference on Artificial Intelligence*. 2013. P. 328-334. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/058a/c64f7e75db5c5bc099c7779873fde3fff7b> (accessed 1 November 2019).
5. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors we live by*. London: The university of Chicago press, 2003. 193 p.

6. Levchenko O., Romanyshyn N. Modern approaches to automated identification of metaphor. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2019. Вип. 70. С. 288–298 URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/philology/article/viewFile/9784/9935> (accessed 1 November 2019).
7. Mohler M., Brunson M., Rink B., & Tomlinson M. T. Introducing the LCC Metaphor Datasets. *Proceedings of the Tenth International Conference on Language Resources and Evaluation*. 2016. P. 4221-4227 URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/edf9/b7367660d7f8255633717bf050f000a7c8fd.pdf> (accessed 2 November 2019).
8. Nayak S, Mukerjee A. A Grounded Cognitive Model for Metaphor Acquisition. *Proceedings of the Twenty-Sixth AAAI Conference on Artificial Intelligence*. 2012. P. 235-241. URL: <https://www.aaai.org/ocs/index.php/AAAI/AAAI12/paper/viewFile/5010/5144> (accessed 1 November 2019).
9. Shutova E., Teufel S. Metaphor Corpus Annotated for Source-Target Domain Mappings. *LREC*. 2010. Vol. 2. №. 2.
10. Steen G. J., Dorst A. G., Herrmann J. B., Kaal A. A., Krennmayr T., Pasma T. A method for linguistic metaphor identification: From MIP to MIPVU. *Amsterdam: John Benjamins*, 2010. 238 p.
11. Stefanowitsch A. Corpus-Based Approaches to Metaphor and Metonymy. 2006. URL: https://www.researchgate.net/publication/292744446_Corpus-based_approaches_to_metaphor_and_metonymy (accessed 1 November 2019).
12. Turney P. D., Neuman Y., Assaf D., Cohen Y. Literal and metaphorical sense identification through concrete and abstract context. *Proceedings of the Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing* (Edinburgh 27 July 2011). Edinburgh, 2011. P. 680–690. URL: <https://www.aclweb.org/anthology/D11-1063.pdf> (accessed 1 November 2019).

«РУСЬКА БЕСІДА» – ПЕРША УКРАЇНЬСЬКА ГРОМАДСЬКО-КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ОРГАНІЗАЦІЯ НА БУКОВИНІ

Шкварчук О. О.,

*студентка філологічного факультету
Чернівецький національний університет
ім. Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Українське національне відродження на Буковині припадає на 60-ті рр. ХІХ століття. Ще від княжої доби Буковина була невід'ємною частиною Київської Русі – України. Українці Буковини, не зважаючи на заборону та утиски з боку різних поневолювачів, зберегли рідну мову наближеною до київського та полтавського діалектів.

Не дивлячись на те, що тривалий час Буковина була полонена турками, татарами, поляками, уграми і волохами, українська мова зберіглася в народних піснях, прислів'ях і приказках, обрядах та звичаях.

Важливо відзначити той факт, що рівень шкільництва, в період національного відродження, був дуже низький. Навіть діти панівної еліти суспільства не могли здобувати належну освіту. Лише деяким з них вдавалося здобути освіту за межами Буковини. Крім духовенства та деяких паничів, населення залишалось поза освітою та було неписьменним.

Початки загального українського національного відродження були тісно пов'язані з модерною літературною діяльністю. Ю. Федькович, Сидір та Григорій Воробкевичі були першими, хто відчув потребу просвітньої праці серед населення на Буковині та першими, хто своїми літературними творами відкрили шляхи до національного відродження.

Національно-культурне відродження нашого краю і України в цілому, пов'язане з іменами Т. Шевченка, Ю. Федьковича та інших просвітителів, зокрема багато творів Ю. Федькович написав під впливом Т. Шевченка і поширював твори Кобзаря на всій території Буковини.

Провідну роль в активізації українства Буковини відіграв владику Євген Гакман, який все життя відстоював інтереси та свободу буковинців та всіма силами сприяв відродженню національної свідомості.

Перше листопада 1868 р. залишиться назавжди у пам'яті буковинських русинів, бо вони постановили заснувати перше руське (українське) огнище культури на Буковині – «Руську Бесіду». «Руська Бесіда» – перша українська організація на Буковині, головною метою якої спочатку було «піднесення товариського життя між русинами на Буковині», що, згодом, перетворилась на літературне товариство, з метою «ширити просвіту і піднести добробут руського народу на Буковині». «Руська Бесіда» налічувала 150 осіб, це були представники усіх станів. До організації увійшли: В Продан, І Браник, С Воробкевич, М Михаляк, О. Прокопович, І Турчманович та ін. Керівниками «Руської Бесіди» були майже всі визначні діячі Буковини: о. В. Продан, С. Воробкевич, О. Калужняцький, Є. Пігуляк, О. Попович, М. Івашко.

Від самого початку члени «Руської Бесіди» задумали видавати необхідну літературу для загального освідмлення населення Буковини. Після обговорення було прийнято рішення видавати часопис-місячник, який мав вміщувати в себе історію руського народу – книжною мовою, гумористичні та поетичні твори. «Руська Бесіда» також почала видавати «календарі», що почали виходити щороку до 1918 р., але з початку розповсюдження не мали популярності через тяжку мову і малоцікаву літературну частину.

Не можна не згадати, що у 1885 році почав виходити українською народною мовою двотижневик «Буковина». Це було найперше та

найповажніше видання на Буковині, редактором якого став Ю. Федькович. Часопис «Буковина» відіграв велику роль у формуванні національної свідомості буковинців.

Рівнобіжно із часописом «Руська Бесіда» почала з 1885 р. видавати місячник – «Бібліотека для молодьожі, селян і міщанства», на протязі 11 років було видано 120 примірників. Згодом назву було змінено на «Ластівку», а ще пізніше – на «Читальню» [1-3].

Товариство «Руська Бесіда» дуже швидко стало центральною культурно-просвітньою установою, що поширила свою діяльність на всю Буковину. За межами Чернівців почали відкриватися філії та читальні. Після 1906 року товариство «Руська Бесіда» мало 7 філій та 83 читальні.

Т Драчинський, один з активних діячів «Руської Бесіди», був священником у Товтрах з 1899 р. по 1913 р. В роки першої світової війни отець Теофіл з О Поповичем відновлюють у Відні газету «Буковина».

Одним з напрямків діяльності товариства «Руська Бесіда» було розширення вживання української мови в школах, а також боротьба за те, щоб в українських місцевостях посади вчителів займали люди, які володіють українською мовою. Товариство вимагало відкриття українських гімназій та розширення кафедри української мови та літератури на філософському факультеті університету та, окрім цього, займалося виданням українських підручників та виданнями художньої і науково-популярної літератури. Згодом, до складу «Руської Бесіди» приєдналася плеяда молодих талановитих громадських діячів, політиків, просвітителів і товариство почало видавати журнал «Бібліотека для молоді», з 1885 року його редактором був О. Попович [4].

Після 1918 румунська влада заборонила діяльність читалень, а важливіші завдання «Руської Бесіди» перебрали товариства «Народний Дім» і «Українська Школа» у Чернівцях. Після ліквідації Української Національної Партії 1938 р. представництво і заступництво українців на

Буковині перед румунською владою перебрало товариство «Руська Бесіда», яке знову розпочало розвиток своєї діяльності. По окупації Буковини радянськими військами 1940 р. товариство «Руська Бесіда», як і всі інші українські організації, було заборонено [5].

Література:

1. Смаль-Стоцький С. Буковинська Русь. Чернівці 1897 р.;
2. Дмитрів (Семака) С. Історія лрсов, товариства «Руска Бесіда». Чернівці 1909;
3. Попович О. Відродження Буковини, Л. 1933;
4. Гарас М. Іст. огляд і сучасний стан укр. освіти й культури на Буковині, в ж. Самостійна Думка, IV, кн. 1. Чернівці 1934;
5. Жуковський А. Історія Буковини, в зб. Бз'ковина – її минуле і сучасне. Париж 1956.

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДИСКРИМІНАЦІЙНІ ВИМОГИ» В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ ПРО ЗДІЙСНЕННЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Крутченко А. С.,

*студентка юридичного факультету
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна*

На захисті конкуренції під час здійснення публічних закупівель стоїть низка принципів, визначених статтею 3 Закону України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року № 922-VIII (далі – Закон). Одним з таких принципів є принцип недискримінації учасників. Розкриваючи його сутність, стаття 5 Закону встановлює обов'язок замовників забезпечити вільний доступ всіх учасників до інформації про закупівлю та заборону на встановлення дискримінаційних вимог до учасників. Заборону на включення до тендерної документації вимог, що обмежують конкуренцію та призводять до дискримінації учасників, містить також частина 4 статті 22 Закону [1].

Однак, застосувати ці положення на практиці і довести факт дискримінації не завжди вбачається можливим, оскільки законодавство у сфері публічних закупівель хоча і забороняє встановлювати дискримінаційні вимоги до учасників у тендерній документації, проте не визначає змісту таких вимог.

Як свідчить практика Постійно діючої адміністративної колегії Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення

законодавства у сфері публічних закупівель (далі – *Колегія АМК України*), випадки порушення принципу недискримінації в процесі публічних закупівель є достатньо розповсюдженими. Так, відповідно до звіту АМК України за 2018 рік одними із найбільш поширених порушень/помилочок замовників процедур закупівель були: встановлення в тендерній документації дискримінаційних умов під час визначення кваліфікаційних критеріїв до учасників; встановлення в тендерній документації дискримінаційних умов у частині технічних вимог до предмета закупівлі, яким відповідає лише один виробник; дискримінаційний підхід у частині відхилення тендерних пропозицій одних учасників, пропозиції яких не відповідають умовам документації, та допуск до аукціону/визначення переможцем учасника, пропозиція якого також не відповідає умовам документації [2].

На існування вказаної законодавчої прогалини також звертала увагу Рахункова палата України у своєму Звіті про результати аналізу стану публічних (державних) закупівель у 2017 році, зазначаючи, що відсутність визначення поняття «дискримінаційні вимоги» в Законі України «Про публічні закупівлі» ускладнює надання контролюючими та правоохоронними органами відповідної кваліфікації діям замовників у разі написання тендерної документації «під конкретного учасника», який має перемогти у торгах [3].

Окрім того, деякі судді в своїх рішеннях (наприклад, в рішенні Окружного адміністративного суду міста Києва від 20.06.2019 у справі № 826/498/17, рішенні Шостого апеляційного адміністративного суду від 08.10.2019 у справі № 826/498/17) наголошували на тому, що конкретний перелік критеріїв для кваліфікації умов тендерної пропозиції як дискримінаційних по відношенню до конкретного учасника відсутній, а тому будь-який висновок щодо дискримінації конкретного учасника є оціночним і суб'єктивним [4; 5].

Не можна оминати увагою той факт, що 19 вересня 2019 року Верховною Радою України у першому читанні було прийнято проект Закону про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель [6]. Проте він також не передбачає норми, яка б містила визначення даного поняття.

Отже, для того, щоб надати власне визначення поняттю «дискримінаційні вимоги», слід з'ясувати, в чому полягає принцип недискримінації учасників, а також які вимоги можуть вважатися дискримінаційними.

На думку М. Маслової дискримінація у сфері держзакупівель – це суб'єктивне ставлення замовника торгів до учасника, метою чи наслідком якого є обмеження, позбавлення передбачених законом прав, надання переваг на підставі ознак, які не мають раціонального обґрунтування або не є об'єктивно виправданими [7, с. 41].

Стусова Ю. та Вольф А. у своїй статті «Дискримінація в тендерній документації: як з нею боротися» приходять до висновку про те, що дискримінаційними визнаються «специфічні» вимоги до предмета закупівлі, відповідати яким може лише один учасник/обмежене коло учасників, та відсутність яких у тендерній документації жодним чином не може вплинути на якість товарів/робіт/послуг (недостатня їх обґрунтованість або навіть недоцільність) [8].

Суди при з'ясуванні сутності поняття дискримінації звертаються до правових позицій Європейського Суду з прав людини або застосовують до таких правовідносин за аналогією закону положення Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

Так, Європейський суд з прав людини визначає дискримінацію як поведінку з особами у різний спосіб, без об'єктивного та розумного

обґрунтування, у відносно схожих ситуаціях (рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пічкур проти України» від 07.11.2013). Відмінність у ставленні є дискримінаційною, якщо вона не має об'єктивного та розумного обґрунтування, іншими словами, якщо вона не переслідує легітимну ціль або якщо немає розумного співвідношення між застосованими засобами та переслідуваною ціллю. Договірна держава користується свободою розсуду при визначенні того, чи та якою мірою відмінності в інших схожих ситуаціях виправдовують різне ставлення [9]. За такого визначення недискримінація – це завжди об'єктивне та розумне обґрунтування відмінностей та різного поводження у однаковій ситуації, що може переслідувати лише легітимну ціль.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06 вересня 2012 року № 5207-VI, дискримінація – ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [10].

У рішенні Окружного адміністративного суду міста Києва від 26.07.2019 у справі № 826/12167/18 суддя робить висновок про те, що головна ознака умов технічної документації, за якою їх можна віднести до дискримінаційних, – це негативні наслідки, зумовлені такими умовами, якими є обмеження конкуренції та дискримінація учасників. Тобто замовник встановлює такі вимоги до учасника торгів або до предмета закупівлі, які є надмірними або занадто деталізованими у порівнянні з

вимогами, які звичайно висуваються та вважаються об'єктивно необхідними для успішного виконання договору про закупівлю. Шляхом включення до тендерної документації дискримінаційних умов замовник (навмисно або ні) необґрунтовано звужує коло потенційних учасників закупівель, перешкоджаючи певним постачальникам, які спроможні виконати умови договору, брати участь у конкурсі [11].

Таким чином, на підставі аналізу вищенаведених положень можна сформулювати наступне визначення. Дискримінаційні вимоги – це безпідставні, необґрунтовані вимоги замовника, які обмежують кількість потенційних учасників, безпідставно розширюють перелік підстав для відхилення пропозицій учасників або іншим чином перешкоджають учасникам, які спроможні виконати умови договору, брати участь у процедурі публічних закупівель.

Література:

1. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 року, № 922-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.
2. Звіт антитрестового комітету України за 2018 рік. URL: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=148160&schema=main> (дата звернення: 02.11.2019).
3. Звіт про результати аналізу стану публічних (державних) закупівель у 2017 році. URL: https://tp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2018/13-1_2018/Zvit_13-1_2018.pdf (дата звернення: 02.11.2019).
4. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва, № 826/498/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82495101> (дата звернення: 02.11.2019).
5. Рішення Шостого апеляційного адміністративного суду, № 826/498/17. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85054960> (дата звернення: 02.11.2019).

6. Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель: Закон України від 19 вересня 2019 року, № 114-IX. *Офіційний вісник України*. 2019. № 84.
7. Маслова М. Кваліфікаційні критерії: що таке дискримінаційні умови. *Журнал держзакупівлі*. 2015. № 2. С. 41-43.
8. Стусова Ю., Вольф А. Дискримінація в тендерній документації: як з нею боротися. «Юридична газета». URL: <https://evris.law/uk/statjtja-diskriminacija-v-tendernij-dokumentacii-jak-z-neju-borotisja-2/> (дата звернення: 02.11.2019).
9. Рішення Європейського суду з прав людини, справа «Пічкур проти України» від 07.11.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_984 (дата звернення: 11.05.2017).
10. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06 вересня 2012 року, № 5207-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 412.
11. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва, № 826/12167/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83546354> (дата звернення: 02.11.2019).

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЗГІДНО ДІЮЧОГО
ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

*Удод А. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права*

На сьогоднішній день в період реформування правоохоронної системи України існує загальна потреба в адміністративно-правовому визначенні, які саме органи влади здійснюють правоохоронну діяльність в Україні. Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 р. № 3781-ХІІ до правоохоронних органів належать: органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [1]. З тексту наведеної статті випливає, по-перше, що перелік правоохоронних органів не є вичерпним та, по-друге, що до правоохоронних органів законом віднесені не лише органи, які здійснюють правоохоронні функції, а й правозастосовні. Щодо останнього, то таке законодавче формулювання викликає заперечення з причин необґрунтованого розмивання меж юридично значимого поняття «правоохоронні органи» та надання можливості охоплення ним фактичного будь-якого органу державної виконавчої та судової влади, а також парламенту, який здійснює правозастосовні функції в частині дотримання регламенту своєї діяльності й застосування норм прямої дії, закріплених в Конституції України.

Термін «правоохоронні органи» згадується також у законах «Про громадянство України», «Про державну таємницю», «Про захист суспільної моралі», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних

засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про національну безпеку України», «Про поховання та похоронну справу», «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону». Окрім перелічених законів, термін «правоохоронні органи» згадується ще у двадцяти інших законах України й численних нормативних актах Президента та Кабінету Міністрів України [2]. Однак в жодному з них немає вичерпного та довершеного визначення правоохоронних органів. Звичайно, така ситуація створює у практиці діяльності судових та слідчих органів достатньо суттєві проблеми, які в розрізі проблематики адміністративного-правового визначення поняття та складу системи правоохоронних органів.

Звертаючись до доктринальних напрацювань з приводу означеної проблеми, виявляємо, що в юридичній науці також не сформовано єдиного бачення правоохоронної функції держави. Не вдаючись, однак, до глибинного дослідження всіх наявних думок з цього приводу, зазначимо, що однією з найбільш визнаних та виважених позицій є та, згідно з якою правоохоронна функція тією чи іншою мірою властива всім органам державної влади і є складовим елементом діяльності інших органів, організацій, установ та посадових осіб, що обумовлено конституційними вимогами дотримання законності, забезпечення охорони правопорядку, інтересів суспільства, прав і свобод громадян. Однак ця діяльність у більшості органів та організацій не є основною, вона вторинна, постає з основної, забезпечуючи реалізацію їх організаційно-управлінської функції у галузі економіки, фінансів, науки, освіти та інше [3, с. 3]. Таким чином, вважаємо за доцільне підтримати тих вчених, які визначають приналежність певного органу державної влади до правоохоронних за критерієм діяльності щодо захисту прав і свобод як єдиної чи основної їх функції.

До основних правоохоронних функцій фахівці у галузі адміністративного, конституційного права, а також загальної теорії держави і права зазвичай відносять: 1) профілактичну (профілактика правопорушень, які тягнуть за собою юридичну відповідальність у сфері публічного права); 2) захисну (захисту життя, здоров'я, прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб); 3) охоронну (охорони громадського порядку, громадської безпеки і власності, конвоювання); 4) ресоціалізаційну (ця функція є найбільш характерною для органів і служб у справах неповнолітніх, служб, що здійснюють адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі, органів і установ виконання покарань); 5) оперативно-розшукову; 6) розслідування злочинів; 7) судового розгляду справ; 8) розгляду справ про адміністративні правопорушення; 9) розгляду справ про фінансові та адміністративно-господарські правопорушення; 10) виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів досудового слідства та прокурорів [4, с. 28-29].

До другорядних, опосередкованих правоохоронних функцій відносять: 1) контрольну (наглядову); 2) дозвільну (надання дозволів на здійснення певної діяльності, у тому числі підприємницької, або вчинення певних дій у галузі використання природних ресурсів, поводження з об'єктами підвищеної небезпеки); 3) правороз'яснювальну (у тому числі функція подання правової допомоги); 4) аналітичну та/або методичну; 5) інформаційну (інформування інших державних органів, у т.ч. правоохоронних); 6) нормотворчу (з правом видання актів міжвідомчого характеру); 7) координаційну.

Враховуючи вище викладене, а також на підставі системного аналізу чинного законодавства, вважаємо за можливе зробити висновок, згідно з яким до правоохоронних органів доцільно віднести наступні:

1. Прокуратура.

2. Органи національної поліції.
3. Служба безпеки України.
4. Військова служба правопорядку у Збройних Силах України.
5. Служба зовнішньої розвідки України.
6. Органи охорони державного кордону Державної прикордонної служби України.
7. Органи Міністерства доходів і зборів України.
8. Органи та установи виконання покарань.
9. Слідчі ізолятори.
10. Органи Державного фінансового контролю.
11. Органи рибоохорони Державного агентства рибного господарства України.
12. Органи Державної лісової охорони.
13. Антимонопольний комітет України.
14. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.
15. Управління державної служби охорони України.
16. Державна санітарно-епідеміологічна служба.
17. Державна екологічна інспекція України.
18. Державна інспекція ядерного регулювання.
19. Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів.
20. Державна інспекція техногенної безпеки України.
21. Державна інспекція з безпеки на морському та річковому транспорті.

Таким чином, вичерпний перелік правоохоронних органів, дасть можливість науковцям, практичним працівникам більш правильно та точно кваліфікувати кримінальні правопорушення відносно працівника правоохоронного органу, також відновлювати порушенні права працівника правоохоронного органу які йому були завдані унаслідок вчинення відносно нього кримінального правопорушення.

Література:

1. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.
2. Подоляка А. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність / А. Подоляка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1643/>
3. Організація судових та правоохоронних органів: Навч. посіб. / І. Є. Марочкін, Н. В. Сибільова та ін. – Х.: Консум, 1996. – 160 с.
4. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність. Навчальний посібник / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. – К.: Атіка, 2002. – 576 с.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

СТАН СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ УКРАЇНИ

Гаражджук І. В.,

аспірант кафедри менеджменту

Східноєвропейський національний

університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Українське село на сьогодні переживає багато проблем серед яких можемо чітко виділити: безробіття і як наслідок зuboжіння населення, старіння сільського населення та внутрішня міграція молодого населення у міста, погано розвинена інфраструктура. Розв'язання даних проблеми бачимо у розвитку кооперативів у сільському господарстві, адже кооперація покликана вирішувати як економічні та і соціальні потреби людини. Такий висновок можемо зробити на основі дослідження історичного аспекту розвитку та зародження кооперації. Сучасні кооперативні організації виникли еволюційним шляхом, коли на певному етапі розвитку економіки для вирішення потреб малозабезпечених верств населення єдиним шляхом вижити та покращити свій матеріальний стан було об'єднання (кооперування) з метою взаємодопомоги на рівних правах та демократичних засадах і при цьому зовнішні соціально-економічні, політичні, культурні та інші аспекти не суперечили вільному кооперуванню.

Кооперативні підприємства виникли, як протидія великим капіталістам, адже з поширенням приватної власності, вся влада та ресурси поступово переходили до рук багатців, хто мав капітал мав більше можливостей для його примноження. Таким чином за капіталістичними

принципами багатші ставали багатшим, бідні біднішими. У даному контексті кооперативи виступали інструментом концентрації дрібних часток капіталу для протидії великому капіталу.

Українці мають вдалий досвід ведення кооперативного типу господарювання, про що свідчать масштаби кооперативного руху початку ХХ ст. Попри активну протидію українському національному руху, відсутній до початку ХХ ст. законодавчій базі, війні та революцій кооперація на теренах України мала найбільший розвиток у кооперативному русі в тодішній Російській імперії. В Україні у 1914 р. налічувалося 3052 споживчі товариства [1]. У 1917 р. відбувся Перший кооперативний з'їзд в результат чого було створено Український Центральний Кооперативний Комітет. Були організовані об'єднання споживчих товариств під назвою «Дніпросоюз», кредитних – «Українбанк» та «Союзбанк», та сільськогосподарських «Централ» значно зросла мережа й регіональних союзів. Протягом 1918-1919 рр. попри складне післявоєнне становище розвиток кооперації не спадав, і вже до кінця 1919 р. кількість кооперативних товариств зросла до 22300 шт.

У кінці 20-х років ХХ ст. радянська влада розпочала активну політику одержавлення кооперації з метою тотального контролю. Першою була ліквідована кредитна кооперація, шляхом примусового підпорядкування кооперації державній кредитній системі [3]. У сільськогосподарській кооперації було розпочато процес колективізації, за якого колгосп вважали найвищою формою кооперації. Поступово стара сільськогосподарська кооперація була повністю зруйнована [2].

Відновлення традиційної кооперації стало можливим лише після проголошення незалежності України. У 1997 році був прийнятий Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію». Проте станом на 1 січня 2017 року в Україні було зареєстровано лише 2014 сільськогосподарських

кооперативів, з них 997 виробничих та 1017 обслуговуючих, проте, за даними Мінекомрозвитку України здійснюють господарську діяльність близько 50 % сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів із зареєстрованих. Серед діючих кооперативів найбільшої популярності набули молочарські, з обробітку землі та збирання врожаю. Для порівняння у розвинених країнах частка сільськогосподарських підприємств, що є членами кооперативів сягає 90 %.

Отже, становище сільськогосподарської кооперації на сьогодні невтішне, хоча підґрунтя для розвитку значно краще ніж на початку минулого століття: на сьогодні ми маємо законодавчу базу, яка дає змогу здійснювати діяльність кооперативних підприємств, є незначне сприяння та підтримка влади, інформаційне поле є набагато більш доступне ніж нашим попередникам, є можливість запозичення досвіду більш розвинених країн, на сьогодні ми маємо міжнародну підтримку розвитку кооперації.

Попри це ряд проблем стримують розвиток кооперації, а саме: недостатня поінформованість населення про переваги кооперації, що породжує недовіру, відсутність достатнього рівня фінансових ресурсів для інноваційної діяльності та запозичення міжнародного досвіду, відсутність висококваліфікованих кадрів у сфері управління кооперативами та брак досвіду управління кооперативами.

Основною метою кооперації є саме подолання бідності, захист економічних та соціальних потреб населення, адже саме такою була першопричина їх створення. Не варто на сучасному етапі розглядати кооперації як метод збагачення, радше як інструмент подолання бідності, соціального захисту населення, забезпечення гідних умов життя та праці. Не зважаючи на кращі ніж у попередньому столітті передумови для розвитку кооперації на сьогодні бачимо проблеми які стримують її розвиток і потребують першочергового вирішення.

Література:

1. Верига В. Нариси з історії України (кінець XVIII – початок XX ст.). Львів: Світ, 1996. 447 с. URL: <http://histua.com/knigi/narisi-z-istorii-ukraini/kooperativnij-rux>
2. Історія кооперативного руху в Україні. URL: <http://coop.at.ua/index/0-2>.
3. Кооперативне право. Підручник для кооперат., сільськогосп., економ., юрид. вищих навч. закладів і фак. / За ред. чл.-кор. НАН України В. І. Семчика. Київ.: Ін Юре. 1998. 336 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1170375/>

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Кулініч Т. В.,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту організацій

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

Тимчина Ю. А.,

магістрант кафедри менеджменту організацій

Національний університет «Львівська політехніка»

м. Львів, Україна

В сучасних економічних умовах України перед її підприємствами гостро постає питання конкурентоспроможності, яке може бути розв'язане через застосування системного стратегічного підходу до

інноваційної діяльності [1]. В залежності від того, які системні новації (продуктові, технологічні та/або управлінські) впроваджує підприємство, ці новації ґрунтуються на наступних ключових факторах: наука, техніка та знання. Своєю чергою такі інновації дають поштовх для економічного, технічного, технологічного, екологічного та соціального розвитку суспільства.

При цьому кожне українське підприємство може обрати свій шлях і стратегічну поведінку у розробці новацій та у їх впровадженні [2]. Лідерам галузей інноваційна діяльність дає можливість бути в ролі «творця» нових інноваційних продуктів та їх ринків. Середнячкам же та аутсайдерам використання стратегії «переслідування лідера» на основі копіювання технологій і продукції (товарів, робіт, послуг), дає можливість впевнено втриматися «на ногах» навіть у кризові локальні чи глобальні періоди економічного розвитку.

Як було зазначено вище, інноваційна діяльність є одним із базових підходів до забезпечення конкурентоздатності українських підприємств та забезпечення ефективності управління їх виробничо-комерційною діяльністю. Станом на сьогодні, особливого значення набуває потреба в стратегічному управлінні інноваційною діяльністю, яке дозволяє вітчизняним підприємствам задовольняти споживчі потреби наявних і потенційних покупців, швидко та ефективно змінюватись, досягаючи сталого розвитку за допомогою розширення ринку продаж та стабільного зростання чистого прибутку.

Проте, в Україні приділяється мало уваги специфіці побудови систем інноваційної діяльності, що може бути пояснено браком досвіду управлінських кадрів, підвищеними витратами на впровадження змін і недостатньою впевненістю у досягненні позитивних результатів. У переважній кількості випадків перевага надається отриманню вигод в короткотерміновому проміжку часу, нехтуючи глобальними вигодами від

інноваційної діяльності, яких можна досягнути згодом. Усе зазначене підтверджує важливість виділення і розуміння природи проблем реалізації інноваційної діяльності вітчизняними підприємствами, чому і буде присвячена дана публікація.

Отож, системна інноваційна діяльність українських підприємств переважно ґрунтується на використанні знань в області техніки та технологій, розуміння того, де підприємство має бути «завтра», та застосуванні наукових методів аналізу, прогнозування, моделювання та розрахунку фінансово-економічних показників, що дозволяють оцінити доцільність розробки і реалізації новацій.

Зрозуміло, що всі ці зміни потребують достатньої кількості ресурсів. І перш за все, фінансових. Дозволити собі «розкіш» виділяти кошти на інновації можуть лише фінансово-достатні підприємства, які займають впевнені позиції на українському ринку та вже мають досвід успішної конкурентної боротьби на міжнародних ринках. Ситуація ще більше ускладнюється, якщо підприємства за розміром, ресурсами і результатами оцінюються як «малі» і «середні», бо їм доводиться здійснювати свою виробничо-комерційну діяльність у надзвичайних умовах: тотального зниження попиту на продукцію, що виробляється; завищені вимоги покупців до якості та споживчих характеристик товарів; можливість взяти позики у фінансових установах лише під високі процентні ставки тощо [3]. А це означає, що кожне підприємство на локальному українському ринку піддається високому рівню жорсткої конкуренції.

Хоча власники та топ-менеджери таких підприємств усвідомлюють, що для стабільного існування та сталого розвитку, воно повинно стати новатором – запроваджувати у повсякденність новації, але зайвих коштів із свого бюджету такі підприємства виділити не можуть. Тому вся інноваційна діяльність таких підприємств зводиться до

«косметичного», тобто поверхневого вдосконалення бізнес-процесів, або переводиться в статус «не на часі», з намаганням врятувати поточні прибуткові фінансові результати за допомогою зменшення витрат.

Варто зазначити, що важливість розвитку інноваційної діяльності підприємств не потребує зайвої аргументації. Всі – власники юридичних осіб, їх топ-менеджери, керівники середніх та нижчих ланок, фахівці – усвідомлюють важливість запровадження їх у себе. Проте, вкотре наголошуємо, що вище вказані особи надають перевагу роботі в коротко- та середньостроковій перспективі, а ніж побудові стратегічних планів на довгостроковий період. Тому, найбільш поширеною «інновацією» для українських бізнесменів, які отримують додатковий капітал, є капіталовкладення в нові підприємства, які працюють в прибуткових галузях ринку України, а ніж у вдосконалення «того, що й так працює та приносить достатній прибуток» [4].

Слід зазначити, що допомогою вітчизняним підприємствам у розвитку інноваційної діяльності, на нашу думку, повинна займатися держава. Проте, на практиці ми бачимо, що держава своїми законами та підзаконними актами лише ускладнила цей процес. Чималою проблемою розвитку інноваційної діяльності є «деградація» ресурсної бази, зокрема, матеріально-технічної та людської.

У підсумку маємо відзначити, що інноваційна діяльність позитивно впливає на швидкий ріст економіки країни, яка, в свою чергу, позитивно впливає на фінансово-економічні показники підприємств та дозволяє створити у себе на підприємстві інноваційний фонд. Проте, запровадження новацій в реалізацію та управління виробничо-комерційною діяльністю вітчизняних підприємств потребує від власників та топ-менеджерів вирішення низки питань та проблем, головними з яких, на нашу думку, є: брак «вільних» коштів; недостатня кількість висококваліфікованого персоналу, здатного запровадити комплексний

підхід до імплементації інноваційної діяльності; відсутність підтримки інноваційної діяльності на рівні держави; тривалий термін окупності запроваджених інновацій тощо. Але ми вважаємо, що Україна та українські підприємства мають всі шанси стати успішними на шляху реалізації успішної інноваційної діяльності задля збільшення рівня їх конкурентоздатності та завоювання нових глобальних ринків.

Література:

1. Ганечко І. Проблеми розвитку інновацій в Україні. *Економіка*. 2011. № 5. С. 21-24.
2. Пенькова О. Г. Проблеми реалізації інноваційної стратегії розвитку України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2007. № 9. С. 96-99.
3. Квасницька Р. С., Ардашкіна Н. С. Особливості інноваційної діяльності підприємств у сучасних умовах. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6. Т. 3. С. 247-251.
4. Федулова Л. І. Інноваційний розвиток промисловості України: тенденції та закономірності. *Актуальні проблеми економіки*. 2007. № 3. С. 82-97.

ПРОБЛЕМИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ

Леженко Л. І.,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри обліку і оподаткування

Державний вищий навчальний заклад

«Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана»

м. Київ, Україна

Шапошниченко Т. А.,
студентка факультету обліку та податкового менеджменту
Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна

Сьогодні економіка України потребує швидких структурних та технологічних перетворень при одночасному удосконаленні механізму безготівкових розрахунків, так як сучасний їх стан, на жаль, характеризується розладом платіжно-розрахункової системи. Від стану безготівкових розрахунків, своєчасного і повного надходження від платників коштів залежить стан грошового обігу, ціноутворення, кредитні відносини, фінансовий стан підприємств і, як підсумок, соціальний стан населення.

Необхідною та обов'язковою умовою проведення безготівкових розрахунків є наявність у платника і отримувача коштів на рахунку в банку [3].

Необхідно зазначити, що безготівкові розрахунки мають ряд переваг над готівковими:

- по-перше, зменшуються витрати праці і відсотки, пов'язані з використанням готівкових грошей (карбування, друкування, перевезення, зберігання, сортування);
- по-друге, сприяють безперервному кругообігу коштів, а й відповідно оптимізує господарську діяльність суб'єктів господарювання [2].

Сегмент безготівкових платежів на національному картковому ринку нині знаходиться на стадії становлення. В Україні, на жаль, поки що не створено належних умов для істотного збільшення його частки. Визначимо негативні фактори розвитку безготівкових розрахунків, а саме

чинники, що діють з боку користувача послуг, та з боку суб'єкта, який надає послуги.

З боку користувача послуг можна виділити наступні: недостатній розвиток інфраструктури обслуговування платіжних карток, невідповідність темпів росту емітованих платіжних карток темпам росту торгівельних терміналів, що означає практичну недоступність цих послуг; невисоку якість послуг, що надаються клієнтам по безготівковим розрахункам; низький рівень купівельної спроможності населення; відсутність мотивації у населення до здійснення безготівкових розрахунків; відсутність легкодоступної інформації про надавачів таких послуг та про вартість послуг. Це обумовлює також низьке використання можливостей карток з боку їх власників.

З боку суб'єкта господарювання, який надає послуги – незацікавленість торгівельних організацій у впровадженні безготівкових форм розрахунків; відсутність кредитних історій фізичних осіб, які були б гарантом кредитування з використанням платіжних карток; великі витрати для придбання відповідного устаткування; недостатній розвиток ринку споживання товарів, робіт та послуг; збільшення в портфелі банків карток, які видаються під час відкриття депозитів і використовуються, як правило, для отримання нарахованих відсотків [1].

Також необхідно зазначити проблеми, з якими стикаються обидві сторони безготівкових розрахунків: недосконала нормативно-правова база, недостатній рівень розвитку інфраструктури, висока собівартість операцій тощо. Так як безготівковий обіг досить вигідно застосовувати в державних цілях, то такі його недоліки необхідно усунути якнайшвидше. Адже саме використання готівки у багатьох галузях економіки є сприяючим фактором подальшого поширення тінізації економіки, що має негативні наслідки для розвитку держави в цілому. Крім того, Національний Банк України має подбати про те, щоб використання

безготівкових форм розрахунків було б фінансово вигідним для населення та установ, які займаються продажем товарів та наданням послуг.

На даному етапі Україна потребує значних структурних зрушень у напрямі удосконалення системи безготівкових розрахунків, що надасть змогу державі контролювати систему грошових потоків. Отже, основними шляхами удосконалення організації безготівкового грошового обороту є:

На рівні держави:

- 1) удосконалення нормативно-правової бази;
- 2) забезпечення обов'язкового взаємозв'язку безготівкового та реального товарного обороту;
- 3) створення системи контролю за здійсненням безготівкових операцій і оформленням розрахункових документів;
- 4) на підставі досвіду Європейських країн створення такої системи банківських карток, яка б сприяла не тільки збільшенню обсягів безготівкових розрахунків в Україні, а й акумулюванню фінансових ресурсів;

На рівні банківських установ:

- 1) заохочення клієнтів до використання безготівкових розрахунків. Створення відповідних правових механізмів для підвищення рівня безготівкових розрахунків та їх надійності;
- 2) гарантування безпеки при здійсненні безготівкових операцій.

Таким чином, на сьогодні залишаються проблеми безготівкових розрахунків в Україні, для вирішення яких, необхідно подолати низку факторів та здійснити відповідні заходи не тільки на рівні банківських установ, а й на державному рівні. Стійка і швидкодіюча система платежів і розрахунків є необхідною передумовою ефективного функціонування всього сучасного бізнесу.

Література:

1. Козубенко А. А. Проблеми та перспективи розвитку організації безготівкових розрахунків у банках України / А. А. Козубенко // Управління розвитком. – 2012. – № 18 (139). – С. 74-75.
2. Костюнік О. В., Побережна В. В. Основні проблеми організації безготівкових грошових коштів в Україні / О. В. Костюнік, В. В. Побережна // Агросвіт. – 2016. – № 9. – С. 51-55.
3. Мельничук О. І. Ринок платіжних карток в Україні: сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку / О. І. Мельничук // Студентський вісник національного університету водного господарства та природокористування. – 2015. – № 1 (3). – С. 100-103.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОД ПСИХОДІАГНОСТИКИ ТА КОРЕКЦІЇ ПІДЛІТКОВОЇ АГРЕСИВНОСТІ

Бик Н. В.,

магістрант кафедри психології

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького,

м. Мелітополь, Україна

Економічний стан в Україні викликає занепокоєння у зв'язку з бойовими діями на сході України, відсутня стабільність у великих верст населення, виникає паніка, сум, апатія, депресія, тому що населення не бачить перспектив розвитку держави. Молодь виїжджає за кордон з метою отримати європейське навчання та влаштуватися на роботу. Здійснюється внутрішнє переселення людей з певних регіонів у великі міста, та невеликі населені пункти в межах України. Проблема соціальної дезадаптації в Україні набирає сьогодні глобального масштабу. Її наслідками є: низька ефективність навчальної діяльності, вади у духовному, психічному, інтелектуальному й особистісному розвитку і, як результат, різні форми девіантної і протиправної поведінки. Застосування у процесі профілактики і корекції традиційних психологічних і педагогічних засобів є малоефективними, тому завдання розроблення та впровадження нових форм і методів, що допомогли б нівелювати названі деструкції, цілком покладається на практичну психологію та практичних психологів. У найбільш важкому становищі в сучасній ситуації опинилися підлітки, які зазнають відсутність розуміння,

поваги з боки дорослих, а також відсутність умов для реального їх виходу на серйозні справи в суспільстві. Підлітки ще не мають можливості зайняти активну соціальну позицію, викликаючи почуття роздратування внаслідок соціальної невизначеності не тільки стосовно інших людей, але й до самого себе. Бродяжництво також різко не суперечить нормам суспільства, але може призвести до протиправної поведінки (крадіжки, розбій). За зовнішніми проявами девіантної поведінки криються внутрішні глибинні переживання підлітків – тривожність, страх, невпевненість, самотність. Тому попередження й подолання труднощів у вихованні підлітків залежить від правильності й повноти вивчення факторів, що породжують дезадаптацію й призводять до девіантної поведінки [1]. Гуманізація процесу навчання та виховання школярів постала першочерговим завданням для сучасної психології і потребує пошуку та створення умов для максимального розвитку кожної особистості суспільства.

Академік Т. С. Яценко [5] практикує групову глибинну психокорекцію з підлітками, які мають девіантні відхилення в поведінці. Потребують психокорекції та підтримки також бійці з місць бойових дій, велика кількість людей мають психологічні та фізичні проблеми [2]. Якщо кожний психічний феномен має структуру вчинку, зливається з нею повністю або частково, то для вивчення будь-якого феномена треба створити для піддослідного саме таку *ситуацію вчинку*, дати можливість пережити реально *мотиваційну боротьбу* з можливістю вибору та прийняття рішення і, нарешті, розгорнути необхідність самого *акту вчинку* [4, с. 460]. Мета і мотиви характеризують як діяльність, так і систему вхідних у неї дій, але характеризують по різному. Єдність діяльності виступає як єдність цілей її суб'єкта і тих його мотивів, з яких вона виходить. Мотиви і мета діяльності, на відміну від таких окремих дій, носять звичайно інтегрований і узагальнений характер, виражаючи

загальну спрямованість особистості. Це вихідні мотиви і кінцеві цілі. На різних етапах вони породжують різні приватні мотиви і мету, що характеризують ті або інші дії. Мотив людських дій зв'язаний з метою, але може і відокремитися від мети і переміститися або на саму діяльність, або на один з результатів діяльності (побічний результат дій ставати їхньою метою). Психічне як процес завжди є змістовним, а не формально-динамічним. Теорія психічного як процесу найбільш розроблена на матеріалі психології мислення. Мислення як процес нерозривно зв'язаний з мисленням як діяльністю своїм особистісним аспектом (мотивацією, цілями, здібностями, рефлексією). У безперервному процесі мислення утворюються перервні і недостатньо пластичні розумові дії й операції. Будь-яка інтелектуальна операція формується не сама по собі, а лише у ході мислення як безперервного процесу. На кожній стадії свого психічного розвитку людина як суб'єкт здійснює розумовий процес, виходячи з вже сформованих (щодо стабільних) мотивів і здібностей; подальше формування його мотивів і здібностей відбувається на наступних стадіях мислення як процесу. Не операції породжують мислення, а мислення як процес породжує операції, що потім у нього включаються. Мислення не зводиться до системи будь-яких своїх операцій і розумових дій і первинно стосовно них, пластично і безупинно. Соціальними передумовами девіантної поведінки можуть бути такі: патологія соціальних потреб; алкоголізм і наркоманія в родині; конфліктні ситуації (міжособистісний конфлікт); незадоволення запитів людей у сфері споживання; розрив між потребами в матеріально-товарних цінностях або послугах і можливостями їх реалізації; зубожіння населення; прогалини у вихованні [3, с. 236].

Поведінка, яка відхиляється від норми, має комплексну підставу: це системно детерміноване явище, під час виникнення якого взаємодіють історичні та соціокультурні, макросоціальні, соціально-психологічні та

індивідуально-особистісні чинники. Саме тому лише група наук (зокрема соціологія, вікова й педагогічна психологія, соціальна психологія, історія, етнографія, правознавство, етнопсихологія, криміналістика, педагогіка, психіатрія та інше) може забезпечити ефективний сукупний аналіз усіх форм девіантних явищ для подальшої роботи практичного психолога. Е. Goode [6, с. 17] вважає, що девіантність – це поведінка, яку деякі люди у суспільстві вважають образливою, і така, що потребує покарання або ворожості по відношенню до суб'єкта такої поведінки. Практика психологічної та соціальної роботи переконливо свідчить про те, що у сучасних навчально-виховних закладах збільшується кількість дітей, що мають прояви та випадки девіантної поведінки. Здебільшого, причинами виникнення подібної поведінки прийнято вважати соціальні умови сьогодення. Проблема дитячої девіантності привертає увагу дослідників різних галузей науки, а саме: медицини, психології, педагогіки, соціології, соціальної роботи, правознавства. Закордонні дослідники розробили систему соціально-психологічних та педагогічних заходів щодо подолання і запобігання неуспішності дітей-носіїв девіантної поведінки. Дослідники довели, що девіантна поведінка розглядається як одна із суттєвих причин виникнення гальмування розвитку дитини, і як наслідок, – дезадаптації загалом. Але, на жаль, в дослідженнях вчених недостатньо розроблені положення та уявлення про можливі відхилення у розвитку особистості підлітку, про ступінь їх впливу на формування девіантної поведінки, про взаємозв'язок між індивідуально-психологічними особливостями особистості підлітків і характером їх соціально-психологічної адаптації. До наступного часу відсутні чіткі уявлення про систему психологічних механізмів становлення особистості підлітку та відхилень у розвитку особистості підлітку, згідно соціальних норм сучасності. Метою соціалізації є забезпечення включення особистості у соціальне середовище, а також створення умов для максимальної

реалізації її психологічного потенціалу, спонукання до саморозвитку. У процесі соціалізації неповнолітній різною мірою, але неминуче проходить через життєві кризи, накопичення протиріч, можливо – через затримки і навіть зриви, болісні, спотворені форми самоствердження та визнання оточуючими. Не обов'язковим, але реально ймовірним наслідком цього є виникнення несприятливих психологічних новоутворень, що оформлюються у риси, властивості особистості. Це жорстокість, цинізм, брутальність, нігілізм, зухвалість тощо. Соціалізація полягає у засвоєнні індивідом соціального досвіду у вигляді норм, видів діяльності, форм спілкування та переведення цього досвіду у внутрішні, власні регулятори активності. До цих регуляторів відносяться мотиви, звички, настанови, стереотипи та інше. Метою соціалізації є забезпечення включення особистості у соціальне середовище, створення умов для максимальної реалізації її психологічного потенціалу, спонукання до саморозвитку. У процесі соціалізації неповнолітній підліток різною мірою, але неминуче проходить через життєві кризи, накопичення протиріч, можливо – через затримки і навіть зриви; болісні, спотворені форми самоствердження та визнання оточуючими.

Не обов'язковим, але реально ймовірним наслідком цього є виникнення несприятливих психологічних новоутворень, що оформлюються у риси, властивості особистості. Тому профілактика та подолання девіацій можливі шляхом навчання людини способам самореалізації, які б стали джерелом особистісного зростання та позитивності «Я-концепції», що в цілому спинятиме психологічному благополуччю підлітку або молодій людини. Таким чином, соціально-психологічний механізм внутрішньої і зовнішньої детермінації девіантної поведінки, у тому числі й протиправної, вимагає поєднання трьох підходів у вивченні особистості: соціально-типологічного (аналізується соціальна позиція особистості, соціальні норми, що їй відповідають, їх сприймання

та виконання); соціально-рольового (етико-правова оцінка конкретних ролей особистості та її індивідуальних характеристик); власне комунікативного (виявлення механізмів відтворення соціально-психологічної реальності, способів соціально-психологічного відображення, конкретних зв'язків і стосунків). Для корекції молодіжних девіацій треба вживати комплекс заходів, серед яких можна відзначити застосування психо-корекційних програм роботи з підлітками підвищеного рівня дезадаптації та девіації, відкриття спеціалізованих реабілітаційних установ та закладів охорони прав дітей, створення мережі спеціальних соціальних служб допомоги сім'ям і підліткам.

Впровадження профілактичних засобів у попередженні дезадаптації та девіації підлітків дозволяє значно поглибити коло знань про несприятливі фактори, що зумовлюють асоціальну поведінку неповнолітніх, і, в свою чергу, дає можливість істотно розширити сферу застосування виховних та профілактичних заходів для попередження відхилень у свідомості й поведінці підлітків. Обґрунтована та експериментально перевірена технологія корекційного впливу на підлітків з метою усунення девіантної поведінки.

Робота практичного психолога зводиться до удосконалення й підвищення його професійної підготовки і комплексної та системної роботи з дітьми, що мають девіантні прояви поведінки, які можуть розглядатися як соціально-психологічні, педагогічні, правові і медичні проблеми. Вважається, що комплексна робота найбільш ефективна у формі впливу на умови і причини, які викликають девіантну поведінку, тобто на ранніх етапах виникнення проблеми.

Література:

1. Бик Н. В. Вчимося мислити креативно / Н. В. Бик / Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи (на

пошану професора А. І. Шинкарюка та 100-річчя Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка): Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 25 жовтня 2018 р. / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський: Аксиома, 2018. – С. 8–11.

2. Бик Н. В., Логвіна-Бик Т. А. Посттравматичний стрес: психокорекція та шляхи подолання / Н. В. Бик, Т. А. Логвіна-Бик /. Посттравматичний стресовий розлад: дорослі, діти та родини в ситуації війни. – Міжнародне науково-практичне видання/ заг. ред.: І. Маноха, Г. Собчук. – Том II. – Варшава – Київ: ПАН – Гнозис, 2018. – С. 180-194.

3. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Підручник / Л. Е. Орбан-Лембрик. – У 2 кн. – Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. – К.: Либідь, 2004. – 576 с.

4. Основи психології: Підручник / За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. – 3-тє вид., стереотип. – К.: Либідь, 1997. – 632 с.

5. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання / Т. С. Яценко. – Навч. посіб. – К.: Вища школа, 2004. – 679 с.

6. Goode E. Deviant Behavior. Second Edition / E. Goode. – New Jersey: Englewood Cliffs, 1984. – P. 17.

*XXII Міжнародна науково-практична
інтернет-конференція*

**«НАУКА ТА ОСВІТА: ДОСЯГНЕННЯ ТА
СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ»**

Тези доповідей

Частина 2